

Г. М. Тимошко

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики викладання історії
та суспільних дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Т. Є. Рожнова

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито особливості підготовки майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до роботи в інклюзивному освітньому просторі; висвітлено професійні та творчі особливості корекційно-педагогічної діяльності зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. Зазначається, що інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та освітнє середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями. Виокремлено внутрішні та зовнішні чинники, що діють у тісному взаємозв'язку й безпосередньо впливають процес управління підготовкою майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до роботи в інклюзивному освітньому середовищі та їхній професійно-творчий розвиток. Окреслено завдання щодо підвищення ефективності управління процесом розвитку професійних та творчих рис майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук та формування їхньої готовності до професійно-творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: організація ефективної структури методичної та психологічної допомоги, з урахуванням суспільних очікувань та сучасних вимог до професійної компетентності магістрів освітніх, педагогічних наук; створення творчих груп щодо реалізації як індивідуальних, так і колективних творчих проєктів з метою мотивації студентів до професійно-творчого саморозвитку та підготовки до корекційно-педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, в умовах інклюзивного освітнього простору; розширення системи інформаційного забезпечення, ініціювання потреби майбутніх магістрів-педагогів в самоосвіті; підвищення ефективності використання систем електронного забезпечення навчання, зокрема, платформ та сервісів дистанційного навчання (в тому числі: Moodle, Google Classroom); програм для організації відеоконференцій (Zoom, Meet); віртуальних аудиторій (сайтів підтримки навчальних програм університету); професійно спрямованих он-лайн-курсів (Prometheus, EdEra, iLearn, Learninggarps, програми ЄС «Еразмус») тощо.

Ключові слова: вища освіта, інклюзивний освітній простір, майбутні магістри, освітні, педагогічні науки, професійна підготовка, професійно-творчий розвиток, управління освітнім процесом, формування.

Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації, що відбулися в Україні на зламі тисячоліть, зумовили переоцінку ціннісних орієнтирів, перегляд існуючих та пошук нових педагогічних технологій, методів і форм, оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців. В умовах зміни завдань сучасної освіти, в виникає необхідність по-новому розглянути управління професійно-творчим розвитком майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук, зокрема майбутніх фахівців спеціальності 016 «Спеціальна освіта» та підготовкою їх до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Адже такі педагоги повинні добре орієнтуватися у різноманітності освітніх технологій, володіти комплексом профе-

сійних умінь та якостей, ефективно застосовувати сучасні форми та методи педагогічної взаємодії, виявляти нестандартність мислення і здатність до швидкої орієнтації у різних педагогічних ситуаціях, адекватно оцінювати освітні можливості дітей з особливими потребами та бути готовими до прийняття відповідальних рішень. Проте реалії сьогодення разом з позитивними моментами окреслюють низку негативних моментів в управлінні процесом професійно-творчого розвитку майбутніх магістрів-педагогів у сфері спеціальної освіти, зокрема: недостатня підготовленість до інноваційних процесів; низький рівень прагнення до саморозвитку та самовдосконалення професійних та особистісних креативних ознак особистості. Тому

наразі багато залежить від рівня професійної компетентності викладача закладу освіти, його власного прикладу як професіонала, власне від якості спеціальної освіти.

Сьогодні держава покладає великі сподівання на тих, хто працює з дітьми. Доручивши закласти фундамент свого майбутнього – навчити, виховати, всебічно розвинути, сформувані особистість, людину – творця, господаря своєї долі, патріота і громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Питанням інклюзивної освіти присвятили наукові розвідки багато вчених, зокрема: М. Берегова (дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору) [1], Л. Будяк (основи інклюзивної освіти) [2], В. Гладуш (розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища) [9], М. Гринців (впровадження інклюзивних цінностей в освітнє середовище закладу вищої освіти) [3], О. Мартинчук (підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі) [5], М. Шеремет (підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України) [10]. Проблему професійно-творчого розвитку особистості, в тому числі педагога, висвітлювали В. Клименко (психологічні аспекти творчого розвитку) [4, с. 12], В. Рибалка [6], В. Роменець (психологія творчості) [7, с. 142], З. Сіверс [8] та ін.

Мета статті – розкрити особливості підготовки майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до роботи в інклюзивному освітньому просторі; висвітлити професійні та творчі особливості корекційно-педагогічної діяльності зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здібності як індивідуально-психічні особливості особистості розглядаються наукою в тісному зв'язку з діяльністю. Розвиваючись в процесі діяльності, здібності детермінують саму діяльність, підвищуючи її якісний рівень.

У сучасній психологічній науці визначаються такі фази механізму творчості: 1) логічний аналіз проблеми – використання наявних знань, виникнення потреби в новому; 2) інтуїтивне розв'язування – задоволення потреби в новому; 3) вербалізація інтуїтивного рішення – здобуття нового знання; 4) формалізація нового знання – формулювання логічного рішення», що символізує закономірну єдність логічного й інтуїтивного у творчості.

За словами В. Роменця, творчість – це «спеціальна людська діяльність, що поєднує в собі значення як іманентної властивості людини, так і ознаки її способу існування, дійсності й виявляється у примноженні матеріальних та духовних

цінностей, що характеризуються авторськими системами» [7, с. 142]. На думку вченого, «людина, що не творить, не є нормальною істотою», бо саме через творчість простежуються можливі вияви індивідуальності людини; «творчість – це боротьба з усім хворобливим, творчість – це прояснення і душевне очищення, катарсис» [там само, с. 5]. Важко не погодитися з такими словами, адже людина – не запрограмована машина, а розумне створіння, наділене душею, свідомістю, прагненням до зростання та вдосконалення (у духовній, професійній сферах тощо), внутрішньою потребою постійного поступу вперед.

Як зазначає В. Клименко, під механізмом творчості слід розуміти «психічні системи, утворені за життя для здійснення обміну інформацією та енергією під час розв'язання психологічних задач і проблем та вироблення творчих продуктів» [4, с. 12]. Дослідник стверджує, що механізм творчості існує в кожній здоровій людині, відображаючи її індивідуальність, спонтанно змінюючи стани: «сплячий» і дієвий.

Комунікативна компетентність у взаємозв'язку з творчим усвідомленням своєї ролі в площині спеціальної педагогіки, на наш погляд, є соціально-психологічною умовою успішної професійної діяльності майбутнього магістра зі спеціальної педагогіки.

Комунікативність є частиною культури спілкування, а розвиток навичок спілкування будь-якої людини, в тому числі й педагога, відбувається у процесі опанування культурних інструментів спілкування й етичних норм поведінки, які вироблені в ході суспільно-історичної практики і прийняті в тій соціокультурній групі, до якої належить та чи інша особистість. Комунікативна компетентність майбутнього магістра освітніх, педагогічних наук зумовлена вимогами суспільства і професії.

Під комунікативною компетентністю розуміємо сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок, компетенцій, які дозволяють творчо самовиразитися індивідуальності педагога у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань.

Комунікативна компетентність майбутнього педагога в інклюзивному середовищі – це «інтегративне особистісне утворення, яке позиціонує сформованість професійних компетенцій та особистісних якостей майбутнього педагога, дозволяє встановлювати психологічний контакт із учнями, студентами, колегами та організовувати педагогічно доцільну взаємодію в інклюзивному освітньому середовищі» [9, с. 97–98].

Сьогодні в усіх сферах суспільних відносин володіння мистецтвом діалогічного спілкування конче необхідне, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння, його роль в педагогіці постійно зростає, адже в умовах правової дер-

жави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному розв'язанню проблем, уникненню протистояння і протидії сил.

Як відомо, для здійснення тієї чи іншої діяльності необхідні специфічні здібності. Вони не є якоюсь «одиночною» властивістю, вони, входячи в цілісну систему властивостей особистості, забезпечують кінцевий успіх у конкретному виді діяльності.

Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та освітнє середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому [9, с. 19].

Майбутнім магістрам у процесі професійної підготовки необхідно усвідомити, що для всіх учасників освітнього процесу чи не найважливішим чинником якісного інклюзивного навчання у школах на сьогодні є професійна підготовленість, що охоплює вироблення толерантного ставлення і подолання упередженості щодо дітей з ООП з боку педагогів і адміністрації школи, до конкретних практичних запитів учителів щодо розробки, адаптації та модифікації програм, використання усталених і зрозумілих формулювань висновків КО для кращого задоволення навчальних потреб учнів з ООП» [там само, с. 28].

Чинниками, що діють у тісному взаємозв'язку й безпосередньо впливають процес управління підготовкою майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до роботи в інклюзивному освітньому середовищі та їхній професійно-творчий розвиток, можна вважати:

– зовнішні (держава, дух епохи, потреби соціуму, сім'я; система освіти; глобалізація цілей та оновлення змісту освіти і технологій навчання; осучаснення педагогічного процесу; педагогічна майстерність і творче подвижництво викладачів ЗВО; творча індивідуальність особливо наукового керівника кваліфікаційної роботи магістра; процес творчості);

– внутрішні (природні здібності; посилення ролі особистісних якостей; прагнення до творчого самовиявлення; самостійність в оволодінні знаннями, саморозвиток; професійна свідомість та самосвідомість; духовний потенціал особистості майбутнього магістра-педагога; самоактивізація творчої діяльності; актуалізація значущості готовності до корекційно-розвивальної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі) тощо.

Завдяки саморозвитку особистість реалізує свої здібності, самовдосконалюється, в результаті чого стає ініціатором розвитку суспільства, роблячи власний внесок в його культурно-історичний розвиток. Мотивація особистісного самовдосконалення залежить значною мірою від особистості педагога, його моральних і вольових якостей, розвитку духовної культури, свідомості й активності.

Мотивовані, здатні до творчості майбутні магістри педагогіки підвищують власний рівень професійної компетенції через різноманітні форми самоосвіти (методичні розробки, стажування, персональні чи колективні дослідження, дистанційну освіту тощо), про що свідчать порівняльні показники готовності майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук професійно-творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (табл. 1, 2).

З метою підвищення ефективності управління процесом розвитку професійних та творчих рис майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук та формування їхньої готовності до професійно-творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, на наш погляд, необхідним є виконання таких завдань в процесі їхньої професійної підготовки:

– організація ефективної структури методичної та психологічної допомоги, з урахуванням суспільних очікувань та сучасних вимог до професійної компетентності магістрів освітніх, педагогічних наук;

– створення творчих груп щодо реалізації як індивідуальних, так і колективних творчих проєктів з метою мотивації студентів до професійно-творчого саморозвитку та підготовки до корекційно-пе-

Таблиця 1

Рівні готовності майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до професійно-творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (1-ий курс магістратури)

Рівні	Агармонічний	Дисгармонічний	Змішаний	Оптимальний	Гармонічний
Показник (%)	12,0%	10,2%	30,8%	26,7%	20,3%

Таблиця 2

Рівні готовності майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до професійно-творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (2-ий курс магістратури)

Рівні	Агармонічний	Дисгармонічний	Змішаний	Оптимальний	Гармонічний
Показник (%)	3,0%	4,1%	24,6%	30,3%	38,0%

дагогічної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, в умовах інклюзивного освітнього простору;

– розширення системи інформаційного забезпечення, ініціювання потреби майбутніх магістрів-педагогів в самоосвіті;

– підвищення ефективності використання систем електронного забезпечення навчання, зокрема, платформ та сервісів дистанційного навчання (в тому числі: Moodle, Google Classroom); програм для організації відеоконференцій (Zoom, Meet); віртуальних аудиторій (сайтів підтримки навчальних програм університету); професійно спрямованих он-лайн-курсів (Prometeus, EdEra, iLearn, Learningapps, програми ЄС «Еразмус» тощо).

Організуючи управління процесом професійно-творчого розвитку майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук можуть бути: проблемні теоретичні семінари, психолого-педагогічні консиліуми, науково-практичні конференції, педагогічні ради, ради відділень, курсове підвищення кваліфікації на базі закладів освіти, в яких впроваджено інклюзивне навчання, методичні циклові об'єднання, майстер-класи, клуби передового досвіду, тимчасові та постійні творчі колективи, школи професійної майстерності тощо, що дає певні результати (табл. 2).

Показники готовності майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до професійно-творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, отримані на 2-ому курсі магістратури свідчать про ефективність впроваджених і зазначених вище форм та методів освітньої діяльності в ЗВО.

Умовами розвитку творчої активності є домінування активного пізнавального інтересу в мотиваційній структурі особистості, творчий характер навчально-пізнавальної діяльності.

Перша умова виконується, якщо зусилля педагога спрямовані на розвиток внутрішніх мотивів пізнавальної діяльності, які активізують розумові здібності, стимулюють вихід за межі поставленого завдання.

Друга умова забезпечується спрямованістю учасників процесу навчання на творчість. Тоді обов'язкові репродуктивні дії є частиною власне творчого процесу, який у навчанні розуміється не тільки як освоєння механізмів діяльності, але і як процес формування необхідних для творчості особистісних рис.

Становлення якісно нової, інноваційної компетентності тісно взаємопов'язане з розвитком спеціальної компетентності. Вирішальним фактом при цьому виступає рефлексія педагогічної діяльності, спрямована на розвиток її продуктивності. Освоєння механізму рефлексивного управління професійно-творчою діяльністю, її розвитком здійснюється безпосередньо у процесі самої діяльності.

Висновки. Отже, однією з провідних цілей сучасної педагогічної освіти є професійна підготовка творчої, комунікабельної особистості майбутнього магістра освітніх, педагогічних наук, що передбачає розвиток та стимуляцію творчих резервів кожного студента, формування та вдосконалення його комунікативних здібностей, поглиблення самосвідомості та суб'єктності особистості, її здатності до самореалізації та творчого самовираження. Для формування педагогічного професіоналізму важливими є самоусвідомлення студентом свого професійного призначення, самоствердження і самовдосконалення. Становлення якісно нової, інноваційної компетентності тісно взаємопов'язане з розвитком спеціальної компетентності. Вирішальним фактом при цьому являється рефлексія педагогічної діяльності, спрямована на розвиток її продуктивності. Освоєння механізму рефлексивного управління діяльністю, її розвитком здійснюється безпосередньо у самій діяльності. Вважається, що професійне становлення та розвиток педагога має першочергову важливість у розвитку суспільства в цілому. Досягнення висот педагогічної майстерності майбутніх магістрів зі спеціальної педагогіки потребує максимальних особистих зусиль, енергії, природних нахилів і здібностей, величезної працездатності і, чи найголовніше, безмежне бажання стати педагогом – майстром. Педагогічна майстерність – це високе мистецтво навчання і виховання, доступне кожному педагогові, що постійно вдосконалюється; це єдність знань, методичних умінь, мовної культури, педагогічної техніки, такту й оптимізму.

Список використаної літератури:

1. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2019. 235 с.
2. Будяк Л. В. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Черкаси : Вид. ЧНУ, 2009. 90 с.
3. Гринців М. Упровадження інклюзивних цінностей в освітнє середовище закладу вищої освіти. *Проблеми гуманітарних наук* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Психологія». Вип. 45. С. 63–75.
4. Клименко В. В. Психологія творчості : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
5. Мартинчук О. В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 430 с.
6. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1996. 236 с.

7. Роменець В. А. Психологія творчості : Навч. посібник. 2-ге вид, доп. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
8. Сіверс З. Ф. Феномен творчості як базова складова акмеологічного розвитку особистості. *Освіта і управління*. 2008. № 1. С. 47–55.
9. Тимошко Г. М., Гладуш В. А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2023. 192 с.
10. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Соціально-педагогічна. 2011. Вип. 17(1). С. 7–11.

Tymoshko H., Rozhnova T. Preparation of future masters of educational and pedagogical sciences to work in an inclusive educational space: professional and creative aspect

The article reveals the peculiarities of training future masters of educational and pedagogical sciences to work in an inclusive educational space; professional and creative features of correctional-pedagogical activities with students with special educational needs are highlighted. It is noted that inclusive education is an approach that helps adapt the educational program and educational environment to the needs of students who differ in their learning abilities. The internal and external factors that operate in a close relationship and directly influence the process of managing the preparation of future masters of educational and pedagogical sciences to work in an inclusive educational environment and their professional and creative development are singled out. The task of increasing the efficiency of management of the process of development of professional and creative traits of future masters of educational and pedagogical sciences and the formation of their readiness for professional and creative activity in an inclusive educational environment is outlined: the organization of an effective structure of methodical and psychological assistance, taking into account public expectations and modern requirements for professional competence masters of educational and pedagogical sciences; creation of creative groups for the implementation of both individual and collective creative projects in order to motivate students for professional and creative self-development and preparation for corrective and pedagogical work with children who have special educational needs, in the conditions of an inclusive educational space; expansion of the information support system, initiation of the need for future master teachers in self-education; increasing the efficiency of the use of electronic learning support systems, in particular, distance learning platforms and services (including: Moodle, Google Classroom); programs for organizing video conferences (Zoom, Meet); virtual classrooms (support sites for university educational programs); professionally oriented online courses (Prometeus, EdEra, iLearn, Learningapps, EU Erasmus programs) etc.

Key words: *higher education, inclusive educational space, future masters, educational, pedagogical sciences, professional training, professional and creative development, management of the educational process, formation.*